

Länstyrelsen
Norrbotten

YTTRANDE

1 (8)

Datum
2020-03-13

Diarienummer
613-1992-2020

Naturvårdsverket
registrator@naturvardsverket.se

Begäran om yttrande över artikel 4-5 i ECE-konventionen om miljökonsekvensbeskrivningar i ett gränsöverskridande sammanhang (Esbokonventionen) gällande kvartsbrott på Nasafjäll i Rana kommun

Er beteckning: NV-05094-18

Bakgrund och inställning

Länstyrelsen har erbjudits möjlighet att lämna synpunkter på miljökonsekvensbeskrivningen för planerat kvartsbrott på Nasafjäll i Rana kommun i Norge, med avseende på etableringens konsekvenser och miljöpåverkan på Sveriges territorium.

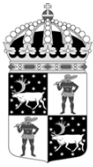
Länstyrelsen ser ett flertal områden på Sveriges territorium som skulle påverkas av den planerade verksamheten, framför allt gällande rennäringen. Svenska samebyar har betesrätt inom och i anslutning till Nasafjell, en etablering påverkar därmed svensk renskötsel både på norskt och svenskt territorium.

Länstyrelsen anser att ett kvartsbrott i Nasafjell riskerar att påtagligt försvåra rennäringens bedrivande i samebyarna Svaipa och Semisjaur- Njarg. Dessutom har Länstyrelsen uppmärksammat ytterligare påverkan av planerad verksamhet, bland annat försämrade möjligheter att i ett gränsöverskridande arbete främja fjällräven och negativ inverkan på riksdagens miljö kvalitetsmålet *Storslagen fjällmiljö*. Länstyrelsen har dessutom uppmärksammat att delar av miljökonsekvensbeskrivningen ytterligare bör förtydligas, bland annat vad gäller de sociala frågorna, för att ge ett mer komplett underlag vid bedömning av ett kvartsbrotts konsekvenser på miljön.

Påverkan på rennäringen

Bakgrund

Rennäringen är en förutsättning för den samiska kulturen. Sveriges riksdag har i olika sammanhang uttalat att den samiska kulturens fortlevnad måste garanteras. Detta innebär att det måste finnas grundläggande förutsättningar för rennäringen inom i princip varje sameby, nämligen en säker tillgång till sådana områden inom både åretruntmarkerna och vinterbetesmarkerna som har avgörande betydelse för möjligheterna att bedriva renskötsel. Det kan gälla bl.a. flyttningsleder, särskilt sådana avsnitt där på grund av terränghinder m.m. alternativa framkomstvägar saknas. Det kan också gälla viktiga kalvningsland och områden med särskilt goda betesförhållanden. De viktigaste delarna av

renskötselmarkerna (områden av riksintresse för rennäringen) bör därför ges ett starkt skydd mot exploatering (Se till exempel prop. 1985/86:3 s. 58).

Länsstyrelsen bevakar ur ovanstående perspektiv rennäringens intressen och yttrar sig följaktligen därefter i aktuell fråga.

Områden av riksintresse för rennäringen

Enligt svensk lag ska områden som är av riksintresse för rennäringen skyddas mot åtgärder som påtagligt kan försvåra rennäringens bedrivande (3 kap 5 § 2 st Miljöbalken).

Om ett område är av riksintresse för flera oförenliga ändamål, ska företräde ges åt det eller de ändamål som på lämpligaste sätt främjar en långsiktig hushållning med marken, vattnet och den fysiska miljön i övrigt (3 kap 10 § 1 st MB).

Nasafjell

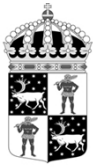
Miljökonsekvensbeskrivningen innehåller bland annat konsekvensanalyser för samebyarna Svaipa, Semisjaur-Njarg och Gran. I konsekvensanalyserna framgår att ett kvartsbrott i Nasafjäll, negativt hade påverkat rennäringen och därtill knutna värden för de tre samebyarna. Nasafjell ligger inom betesområde för Svaipa.

Olika områden inom en sameby har olika betydelse för renskötselns bedrivande. I Sverige har de viktigaste delarna av renskötselmarkerna utpekats som områden av riksintresse för rennäringen. Dessa områden ges ett särskilt skydd i svensk lag och ska särskilt beaktas i samhällsplanering och andra exploateringsärenden. Områden av riksintresse kan till exempel vara viktiga kalvningsland och områden med särskilt goda betesförhållanden. Utifrån *Konsekvensanalys med anledning av Nasafjäll Kvartsförekomst för Svaipa sameby*, som genomförts av SWECO bedömer Länsstyrelsen att Nasafjell innehar de värden som typiskt sätt hade lett till ett utpekande som riksintresse om det låg inom Sverige. Se nedan för utdrag från konsekvensanalysen.

Betesförhållandena på Nasafjell undersöktes 2018, och en fullständig betesrapport har lagts till i denna rapport (Bilaga 2). Den stödjer samebyns uppgifter om att Nasafjell erbjuder varierad betesmark som utgör grunden för gott renbete under hela året. (s. 28).

Under juli månad bedrivs kalvmärkning i Nasafjällsområdet. Renhjordarna samlas vidvarmt väder på de snödrivor som finns på Nasafjell. Det kan betyda att större eller mindre flockar med renar finns vid Nasafjell vid den tidpunkten. Renarna samlas och flyttas vidare till den kalvmärkningshage som finns i norra änden av Silbbajavrie. Sammanlagt uppskattar samebyns ordförande att det kan vara upp mot 5 000 renar totalt under kalvmärkningsperioden som hanteras i anläggningen (denna siffra innefattar renar från bägge samebyarna Svaipa och Gran). (s. 29).

Svaipa har endast ett utpekade område av riksintresse inom åretruntmarker. I konsekvensanalysen förs ett resonemang om att anledningen till att inte

ytterligare områden är utpekade är att Svaipas viktigaste områden ligger på norsk sida. Länsstyrelsen anser att det är en rimlig slutsats.

Vad gäller Semisjaur-Njarg ligger ett område av riksintresse cirka 4 km från det planerade kvartsbrottet. Riksintresseområdet benämns Verdejaur. (*Konsekvensanalys med anledning av Nasafjäll Kvartsförekomst för Semisjaur-Njarg sameby*, s. 33).

Området beskrivs enligt följande. Verdejaur är Semisjaur Njargs västligaste kärnområde. Området är beläget inom åretruntmarker och återfinns norr om Laisälven, längs dalen efter Smuolejåkkå, inklusive dalgångarna mot riksgränsen. Området används sommartid som sommar- och höstland men också som vårland längs östra kanten av området. Förutom viktigt betesland är området ett naturligt uppsamlingsområde samt kalvningsland under våren. Anläggningen vid Verdejaur används för kalvmärkning. Samevistet ligger i anslutningen till anläggningen. Betesmöjligheterna är goda såväl sommar som vinter. (Beskrivning av områden av riksintresse för rennäring).

Av beskrivningen av Nasafjell anser Länsstyrelsen att området värdemässigt kan jämföras med ett område av riksintresse för rennäringen.

Svaipa

Den planerade kvartsgruvan på Nasafjell ligger inom ett viktigt sedvaneland och betesområde för Svaipa sameby. Området ligger längst i väster inom samebyns åretruntmarker. Svaipa använder idag åretruntmarken inklusive Nasafjell och området på och kring det planerade kvartsbrottet främst vår, sommar och höst, men det kan förekomma att samebyn även behöver nyttja området vintertid om betet är dåligt på vinterbetesmarkerna. Svaipas mest intensiva nyttjande av området sammanfaller således med tid då det typiskt sett är mest aktivitet vid ett kvartsbrott.

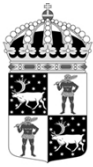
Området gränsar i norr mot Semisjaur-Njarg sameby och i väster mot Saltfjellets reinbetesdistrikt.

Påverkan på rennäringen i området bedöms bestå av bland annat direkt betesbortfall, undvikesebeteende, barriärer, ökat slitage på övriga betesmarker och sammanblandning med andra samebyar och renbetesdistrikt.

Inom det begränsade område som utgör kalvningsland för Svaipa är beskrivna konsekvenser av ett eventuellt kvartsbrott och en exproprierad renkötselrätt, så pass omfattande att Länsstyrelsen ifrågasätter om renkötsel på sikt kan bedrivas i området.

Semisjaur-Njarg

Närliggande områden till Nasafjell, cirka 4 km nordnordost från det planerade kvartsbrottet, är redovisat i renbruksplan som både kärn- och nyckelområde för rennäringen inom åretruntmarken på sommarbetet för Semisjaur Njarg sameby.

Cirka 4 km nordnordost från det planerade kvartsbrottet ligger ett kärn- och nyckelområde för Semisjaur-Njarg. De planerade kvartsbrottet ligger 8 kilometer från kalvmärkningsområdet och sommarvistet i Verdejaur. Verdejaur är samebyns västligaste kärnområde och klassat som riksintresse för rennäringen. Området används som sommar- och höstland men också som vårland längs östra kanten av området. Förutom viktigt betesland är området ett naturligt uppsamlingsområde samt kalvningsland under våren.

Betesmöjligheterna är goda såväl sommar som vinter.

I konsekvensanalysen uppges att störning genom minskning av renens bruk av området med 10-40 % kan komma att uppstå upp till 4 km från ett eventuellt kvartsbrott. Sammanfattningsvis kan minskning av renens bruk antas inom Verdejaur. Utöver den effekten kan påverkan genom sammanblandning med renar som undviker kvartsbrottet och sammanblandning med Saltfjellets reinbetesdistrikt antas. Länsstyrelsen anser att det är konsekvenser som riskerar att påtagligt påverka renskötseln i Semisjaur-Njarg negativt.

Konsekvenserna för rennäringen kan sammantaget bedömas som påtagligt försvårande, och vad gäller Svaipa, rent äventyrande för en framtida renskötsel.

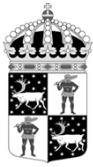
Betespåverkan och landskapet

Fjällandskapets öppna landskap är till stor del ett resultat av den renskötsel som sedan lång tid bedrivits i fjällvärlden. Gruvan gör dels att betesmark och flyttleder försvinner samt försämrar kvalitén på omkringliggande betesområde. Stängslingen av området kan leda till större spridning av renarna då renar ofta följer stängsel. Större spridning av renhjordarna leder till risk för mer sammanblandning mellan olika samebyars renar vilket ger merarbete för renägarna. Allt detta stressar renarna och leder till sämre slaktvikter och mindre inkomster vilket kan leda till att antalet renar inom de berörda samebyarna minskar på sikt. Färre renar som betar leder till att det kan bli en mindre betespåverkan inom hela samebyn som i sin tur kan leda till att igenväxningstakten av det öppna fjällandskapet ökar och biodiversiteten av växter kan minska.

Eftersom renskötseln i området skulle påverkas negativt av verksamheten hade det varit önskvärt med en bedömning av eventuella konsekvenser för naturtyper och arter som är beroende av renbete. Dels om betetrycket bli lägre i det område som ligger inom störningszonen för brottet och dels om betetrycket och slitaget bli för högt i de områden som renarna istället kommer att nyttja.

Fjällrävarna

Inom en mils radie från det planerade gruvområdet finns det fjällrävslyor på svensk sida där det senast förra året skedde föryngringar. Arjeplogsfjällen är ett kärnområde för fjällräv i Norrbotten och ett väldigt viktigt område för att säkra fjällrävens överlevnad i länet. Ur det perspektivet är det negativt om det sker

exploateringar inom deras habitat som hotar att störa fjällrävarna och deras reproduktion. I åtgärdsprogrammet för fjällräv 2017-2021 står följande. "Ett ökat exploateringsstryck i fjällen utgör ett betydande och permanent hot mot fjällräven. Infrastruktur som bebyggelse, vägar, kraftledningar, gruvor och vindkraftsparker kan gynna rödräven genom en ökad tillgång på matavfall, samt på vilt som dött genom kollision med exempelvis bilar, kraftledningar och vindkraftverk." En bedömning som görs är att faktorer som konkurrens från rödräv, damm, ljud, trafik på marken och i luften som är en konsekvens av ett gruvområde är negativa för fjällräven. Är vindriktningen dessutom sådan att den ligger i lyornas riktning blir de negativa effekterna ännu större. Detta bör ytterligare utredas.

Fjällräven är en starkt hotad art enligt Artdatabankens Rödlista. I lagstiftningen är den fridlyst och det är förbjudet att avsiktligt störa, fånga eller döda fjällräv. Fjällräven är en prioriterad art i art- och habitatdirektivet bilaga 2 och 4. Norges och Sveriges regeringar skrev 2015 på en avsiktsförklaring att samarbeta för att uppnå en livskraftig fjällrävspopulation inom artens utbredningsområde i Skandinavien.

Natur och miljö

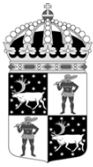
Storslagen fjällmiljö

Riksdagens definition av miljö kvalitetsmålet Storslagen fjällmiljö lyder: "Fjällen ska ha en hög grad av ursprunglighet vad gäller biologisk mångfald, upplevelsevärden samt natur- och kulturvärden. Verksamheter i fjällen ska bedrivas med hänsyn till dessa värden och så att en hållbar utveckling främjas. Särskilt värdefulla områden ska skyddas mot ingrepp och andra störningar."

Den planerade gruvan Elkems kvartsbrott i Nasafjällen kan ha en potentiell negativ inverkan på miljömålet Storslagen fjällmiljö. Förutom att den kommer att leda till fragmentering av området är det svårt att veta hur stor påverkan kommer att bli. Det kan man inte veta helt säkert förrän man har studerat växt- och djurliv samt luft och vattenkvalitén inom det potentiella störningsområdet före och efter eventuell gruvdrift. De kända negativa effekterna är relativt väl beskriven i rapporten. Spridningen av buller och damm riskerar dessutom stundvis att bli väldigt stor beroende av väder och markförhållanden.

Landskapsbild

Länsstyrelsen bedömer att verksamheten negativt kommer att påverka landskapsbilden då platsen ligger inom ett orört område samt att verksamheten kommer att ha en negativ påverkan för vandrare längs Nasaleden (mellan Bolnastua/Randalen och Nasa silvergruva) då dagens stig som närmast endast ligger ca 200 meter från dagbrottet. Stigen planeras förvisso att dras om så att avståndet till dagbrottet ökas till 1700-1800 meter. Detta kommer att minska synintrycket från dagbrottets väsentligt men det saknas en beskrivning om nydragning av stigen kommer att leda till några försämringar (tex om

vyn/utsikten från stigen blir sämre då den kommer att gå i lägre terräng). Eftersom verksamheten endast kommer att vara aktiv under sommarhalvåret blir skotertrafiken till Nasastugan inte lika berörd.

Länsstyrelsen ser positivt på att massorna kommer att deponeras i det västra dagbrottet, vilket kommer att minska påverkan på landskapsbilden från svensk sida.

Friluftsliv

Friluftslivet kan generellt sätt påverkas både positivt och negativt av exploateringar. En skadad naturmiljö minskar värdet av upplevelsen samtidigt som exploateringen sannolikt kommer att leda ut fler i naturen. Till exempel kan människor känna trygghet med en väg upp på fjället och med ett tydligt riktmärke som en gruva skulle utgöra.

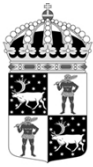
Det planerade gruvområdet kommer att vara synligt och hörbart inom områden som är skyddat enligt tredje och fjärde kapitlet i Miljöbalken. Områden som är utpekade med värden som opåverkat fjällområde och vildmarksprägel. Riksintresse enligt 3 kapitlet 6 § är Arjeplogsfjällen-Laisälven (friluftliv). Riksintresse enligt 4 kapitlet 5§ är obrutet fjäll, område Tärnaby-Vindelfjällen som tillkom 1982-04-293. Även riksintresse rennäring och naturvård Graddis-Tärna-Laisälven kan påverkas negativt.

Området kommer att ligga ungefär 3 kilometer från Vindelns-Laisfjällets regleringsområde, ett område som är reglerat för motortrafik. Syftet med området är främst att skydda särskilt värdefulla och känsliga områden i fjälltrakterna samt att upprätthålla ostördhet och begränsa buller som kan påverka upplevelsevärdet negativt. En gruva kommer mest troligt att ha en negativ påverkan på syftet med området.

Generellt om störning på djurlivet

Olika djur reagerar olika på störning. Art, ålder, kön, tidpunkt för störningen och om djuret lever i grupp är faktorer som påverkar hur mycket djuren störs, liksom störningens frekvens och omfattning. Lokalt kan effekterna bli betesbortfall för växtätare genom minskat betesområde, sänkning grundvatten och damning med eventuellt sämre beteskvalité. Bullret och mänsklig aktivitet kan stressa vilda djur men även göra dem mindre vaksamma mot rovdjur. Höga bullernivåer minskar möjligheten för djuren att uppfatta signalerna och försämrar kommunikationsförmågan hos djuren. Många predatorer kan vara störningskänsliga mot mänsklig närvaro och buller och det finns därmed en risk att lämpliga bo- och lyplatser minskar, men även att bytesdjuren minskar vilket kan minska antalet predatorer. Den planerade gruvan skulle kunna missgynna hotade arter så som fjällrävar i området.

Vattenmiljöer

Verksamheten bedöms i nuläget, inte medföra någon betydande påverkan på ytvatten på den svenska sidan, då avrinningen från området går i sydlig/västlig riktning. Eventuellt kan en liten påverkan på vattenmiljöerna ske genom damning och nedfall av partiklar.

Utifrån remissunderlaget går det dock inte att bedöma eventuell påverkan på grundvatten och grundvattenberoende ekosystem som källor och vissa våtmarker. Det finns inget redovisat avseende influensområde för avsänkning av grundvatten. Vidare framgår det inte om det finns grundvattenberoende ekosystem på svensk sida. Avsänkning av grundvatten kan också påverka vattenflödet i bäckar, särskilt vid perioder med låga flöden.

Damm

I rapporten som redovisar gränsöverskridande miljökonsekvenser framgår att verksamheten inte kommer att medföra någon direkt påverkan på vegetation eller flora på den svenska sidan. När det gäller indirekt påverkan bedöms spridning av stoft inte bli ett problem på svensk sida. Det har dock inte gjorts någon modell för risken för spridning av damm och stoft vilken är en brist.

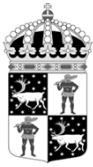
Sociala frågor

Underlagen har beaktat/belyst hur renen kan tänkas påverkas av ett kvartsbrott på Nasafjäll. Detta är givetvis ytterst relevant att belysa. Det som däremot inte kan utläsas, i motsvarande grad, är hur renskötaren– det vill säga den enskilde sammen men även samebyn- kan tänkas påverkas av djurens påverkade tillstånd men även andra följder av eventuell kvartsbrott på Nasafjäll.

Sett till Esbokonventionens, *konventionen om miljökonsekvensbeskrivningar i ett gränsöverskridande sammanhang*, första artikel om definitioner anges att det i miljökonsekvensbeskrivningar bör även beakta hur människan påverkas rent hälsomässigt. Konventionen definierar begreppet påverkan genom att beskriva enligt följande; ” ”Påverkan” varje inverkan från en föreslagen verksamhet på miljön inklusive människors hälsa och säkerhet...”(Esbokonventionen: SÖ 1992, artikel 1 Definitioner, vii). Begreppet hälsa har WHO (1948) definierats enligt följande: "ett tillstånd av fullständigt fysiskt, psykiskt och socialt välbefinnande, inte endast frånvaro av sjukdom och funktionsnedsättning.”

Det blir därmed ytterst relevant belysa en påverkan som i sin tur kan antas ha konsekvenser för de sociala aspekterna hos den enskilde renägaren, sammen och det samiska samhället. Renens välmående och eventuell påverkan kan betraktas bli en bärande del i den samiska livshållningen tillika kulturen.

Därmed efterfrågas en mer djup-/genomgående konsekvensanalys som beaktar de sociala konsekvenserna bör genomföras för samtliga berörda samebyar i det utpekade området. Hur kan ett kvartsbrott påverka den fysiska och psykiska hälsan, deltagandet och tilliten till andra samhällssystem för renägande sammen och det samiska samhället?

Länsstyrelsen
Norrbotten

YTTRANDE

Datum
2020-03-13

Diarienummer
613-1992-2020

8 (8)

Vidare bör det rimligen i detta sammanhang även beaktas/utredas hur ett eventuellt kvartsbrott Nasafjäll är förenligt med principer om urfolksrätt - med hänsyn tagen till exempelvis UNDRIP (FN:s urfolksdeklaration), ILO 169 (detta m a a att Norge har ratificerat konventionen) och vad konsekvenserna kan tänkas bli, både på kort och lång sikt, om dessa principer förbises?

De som medverkat i yttrandet

Ärendet har handlagts av tf. enhetschef Gunilla Manbré och jurist Ellen Blind. I den slutliga handläggningen har också Therese Wikström, naturmiljöenheten och Sara Elfvendahl och Josefine Strand, miljöanalysenheten och Irina Enbuska Von Schantz, enheten för social hållbarhet, medverkat.

Så här hanterar länsstyrelsen personuppgifter

Information om hur vi hanterar dessa hittar du på www.lansstyrelsen.se/dataskydd.